

ლევან ლორთქიფანიძე

ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დოქტორანტი

რადიკალური მემარჯვენე პარტიების განვითარების ძირითადი ტენდენციები ევროკავშირის წევრ ქვეყ- ნებში (2010-იანი წლების მაგალითზე)

შესავალი

ევროკავშირის სტრუქტურული რეფორმის იდეის დაწინაურებამ, მულტიკულტურალიზმის წინააღმდეგ არსებულმა უკმაყოფილებამ, ეკონომიკურმა და მიგრანტთა კრიზისების გააქტიურებამ, ტერორიზმის საფრთხის გაძლიერებამ ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში რადიკალური მემარჯვენე პოლიტიკური ორგანიზაციების გააქტიურება გამოიწვია. მათი გავლენის გაძლიერება თვალსაჩინოა ევროპის ყველა კუთხეში. რადიკალური მემარჯვენე ძალები განსაკუთრებული პოპულარობით საფრანგეთში, გერმანიასა და უნგრეთში სარგებლობენ (Eller, 2017). ახალი პარტიების გამოჩენის შედეგად ბევრგან პარტიული პოლიტიკის ღერძმა ცენტრიდან მარჯვნივ გადაინაცვლა, რამაც ტრადიციულ საპარლამენტო დემოკრატიებში გაართულა სამთავრობო კოალიციების ფორმირების პროცესი. ფაქტია, რომ რადიკალური მემარჯვენე, ქრისტიან-დემოკრატიულ ძალებს მიღმა აღმოჩენილი პარტიები თანამედროვე ევროპაში პოლიტიკური სისტემების ტრანსფორმაციის განმაპირობებელ ფაქტორს წარმოადგენს (Arzheimer, 2017). აქედან გამომდინარე, მათი შესწავლა და ანალიზი თანამედროვე პოლიტიკის მეცნიერების, განსაკუთრებით კი შედარებითი პოლიტიკის მნიშვნელოვან ამოცანად შეგვიძლია მივიჩნიოთ.

წინამდებარე ნაშრომში განვიხილავ, თუ რა იგულისხმება ცნებაში „რადიკალური მემარჯვენე პარტიები“. ამასთანავე, აქცენტს დავსვამთ რადიკალური მემარჯვენე ძალების ისტორიაზე, ჯგუფე-

ბის საერთო და განმასხვავებელ ნიშნებზე, რაც მათი კლასიფიცირების წინაპირობა შეიძლება გახდეს. ჩვენი ინტერესის საგანი იქნება მემარჯვენე რადიკალური ძალების წარმოშობის მიზეზების მიმოხილვაც.

1. რადიკალური მემარჯვენე პარტიის ცნების განსაზღვრისათვის

ევროკავშირის ქვეყნებში მოქმედ რადიკალურ მემარჯვენე პარტიებს იდენტური პოლიტიკური პოზიციები არ გააჩნიათ. პირიქით, ისინი განსაკუთრებული მრავალფეროვნებითა და მრავალგვარობით ხასიათდებიან (Candeias, 2015). რადიკალური მემარჯვენე პარტიების ოჯახში თავს იყრიან ევროპის ნაცისტურ წარსულთან მეტნაკლებად დაკავშირებული პოლიტიკური ძალებიც და სახელისუფლებო უმრავლესობის მქონე, კონსერვატიული ელიტიდან წარმოშობილი ჯგუფებიც (Eller, 2017). განსხვავებების მიუხედავად მათი ერთ კატეგორიად განთესვა ხდება, რასაც რამდენიმე კონკრეტული გარემოების არსებობა განაპირობებს.

უპირველეს ყოვლისა, რადიკალური მემარჯვენე პარტიების იდენტობის განმსაზღვრელი ფაქტორი ევროპის პარტიულ ლანდშაფტში მათ მიერ დაკავებული პოზიცია გახლავთ. არცერთი რადიკალური მემარჯვენე პარტია არ მიეკუთვნება კონტინენტური ევროპის ტრადიციულ კონსერვატიულ პარტიათა ოჯახს (თუ უნგრეთის სამოქალაქო კავშირს, „ფიდესს“ არ ჩავთვლით). ჩვენი ინტერესის ობიექტად მიჩნეული ძალები უარს ამბობენ ცენტრისტულ მემარჯვენე ალიანსში, ქრისტიან-დემოკრატიული პარტიების კოალიციაში გაერთიანებაზე. ისინი არც „ევროპის სახალხო პარტიის“ წევრები არიან და დასახელებულ აქტორზე გაცილებით მარჯვნივ პოზიციონირებენ (Ladrech, 2006).

რადიკალური მემარჯვენე პარტიების კიდევ ერთი საერთო ნიშანი ევროკავშირის მიმართ გამოვლენილი სკეპტიციზმია. მათი ნაწილი ევროკავშირის ბიუროკრატიას ეროვნულ პოლიტიკურ სისტემათა ფუნქციონირებისთვის უდიდეს საფრთხედ მიიჩნევს და სუპ-

რანაციონალური ორგანიზაციის რადიკალური რეფორმის იდეით გამოდის (Wiegel, 2015). უკიდურეს მემარჯვენე ფლანგზე შეხვდებით ძალებსაც, რომლებიც ევროკავშირის პროექტის აღსასრულსა და სრულ წარუმატებლობაზე მიანიშნებენ. ისინი წარსულის იდეალიზების პოზიციიდან გამოდიან და ზეეროვნული სისტემის მიერ მართული ევროპის ნაცვლად, „ერების ევროპაზე“, ერი-სახელმწიფოების მოდელზე ორიენტირებულ თანამეგობრობაზე სვამენ აქცენტს (Häusler & Roeser, 2014).

რადიკალური მემარჯვენეობის განმსაზღვრელ კიდევ ერთ კრიტერიუმად ნეიტვიზმს (Nativism) ასახელებენ (Mudde, 2007). ნეიტვიზმი ფართო შინაარსის მქონე ცნებაა. ტერმინი საზოგადოებაში ადგილობრივი თემის უპირატესობაზე მიანიშნებს და აღნიშნული იდეის გამზიარებლებისათვის ერთ-ერთ მთავარ პოლიტიკურ მიზნად მოსახლეობის ეთნიკური ან კულტურული ჰომოგენურობისკენ სწრაფვას სახავს (Muis & Immerzeel, 2017). რადიკალი მემარჯვენეები ინდივიდუალურ უფლებებთან შედარებით საერთო ეროვნული ინტერესების უპირატესობაზე მიანიშნებენ. არაადგილობრივი ჯგუფების გამოყოფა სხვადასხვა კრიტერიუმით ხდება. ექსკლუზიის საფუძველი რასა, რელიგია, ეთნიკური თუ ენობრივი კუთვნილება და სხვა ნებისმიერი მსგავსი ნიშანი შეიძლება გახდეს (Minkenberg, 2013). ექსკლუზიის კრიტერიუმები რეგიონებისა და ეროვნული მოდელების მიხედვით ცვალებადია. მაშასადამე, ნეიტვიზმი ნაციონალიზმის სხვადასხვა ფორმებისა და უმცირესობების საწინააღმდეგო, უმცირესობების ჩაგვრაზე ორიენტირებული პოლიტიკური პოზიციების (Fremdfeindlichkeit - უცხოსმოშიშეობა) კომბინაციად შეგვიძლია მივიჩნიოთ (Eller, 2017).

რადიკალური მემარჯვენე ძალების კიდევ ერთ გამაერთიანებელ თვისებად დემოკრატიისადმი მათი მიმართება განიხილება. ექსტრემისტული, პოპულისტური და ევროსკეპტიკური პარტიების უდიდესი უმრავლესობა ან ავტორიტარიზმის გარკვეული ფორმების მხარდამჭერია, ან დემოკრატიის არალიბერალური ინტერპრე-

ტაციის მომხრედ წარმოგვიდგება. ბერძნული პარტია „ოქროსფერი განთიადი“, უნგრული „იობიკი“ და სხვა ნაცისტურ წარსულთან დაკავშირებული ძალები ლიბერალურ დემოკრატიას მმართველობის ოპტიმალურ ფორმად საერთოდ არ განიხილავენ. მათთვის დემოკრატიულ პროცედურებსა და სამოქალაქო-პოლიტიკური უფლებების რეალიზებაზე გაცილებით მნიშვნელოვანი სოციო-კულტურული ავტორიტარიზმის, „სამართლისა და წესრიგის“ მკაცრი სახელმწიფო კონტროლის დამყარება გახლავთ (Halikiopoulou & Vasilopoulou, 2015). რადიკალური მემარჯვენე პარტიების მეორე ნაწილი კი ლიბერალური დემოკრატიის ნაცვლად ეთნოკრატიას (დემოკრატია ერთი ერის ფარგლებში) ქადაგებს, რაც წინააღმდეგობაში მოდის თანამედროვე პლურალისტური სისტემების მოდელებთან (Rydgren, 2007). აღსანიშნავია, რომ რიგი არაზომიერად განწყობილი ძალები საკუთარ თავს დემოკრატიის ყველაზე დიდ დამცველებად წარმოაჩენენ, მუდმივად მხარს უჭერენ სახალხო რეფერენდუმებს. ითველისა და რიდგრენის მტკიცებით, აღნიშნულ შემთხვევებში მათი მთავარი ამოცანა კომპრომისის ძიების მრავალსაფეხურიანი პოლიტიკური პროცესის გამარტივება და ყურადღების მხოლოდ ორ შესაძლო ალტერნატივაზე დაყვანა გახლავთ (Eatwell, 2004) (Rydgren, 2007).

ჩვენს სამიზნე ჯგუფში აღმოჩენილი პარტიული ოჯახის უკანასკნელ გამმიჯნავ კრიტერიუმად ანტიელიტური („ანტიისტებლიზმენტური“) პოპულიზმი უნდა დავასახელოთ. მემარჯვენე პოპულისტური რიტორიკა გამორჩეულია იმით, რომ ის ნებისმიერ საზოგადოებას ორ ურთიერთდაპირისპირებულ და ერთგვაროვან ჯგუფად ჰყოფს. ორი ჯგუფიდან ერთ-ერთს გაბატონებული მდგომარეობა აქვს მოპოვებული, რასაც მეორის ჩაგვრისთვის იყენებს. გამოყოფენ მემარჯვენეებისთვის დამახასიათებელი პოპულიზმის ორ განზომილებას. ვერტიკალური განზომილება გულისხმობს წინააღმდეგობას „ხალხსა“ და ელიტებს შორის. როგორც წესი, ელიტად მოიაზრებიან ტრადიციული პოლიტიკური პარტიები, მედიის გავლენიანი

საშუალებები, კულტურის სფეროსა თუ ინტელექტუალური წრეების წარმომადგენლები და მაღალშემოსავლიანი მოქალაქეების ინტერნაციონალისტურად განწყობილი სეგმენტები. მემარჯვენე პოპულიზმის ჰორიზონტალური განზომილების ქვაკუდხედი კი მოიაზრებს დიქტომიას „ჩვენსა“ და „სხვებს“ შორის. „სხვებად“, როგორც წესი, ემიგრანტები და უმრავლესობისგან განსხვავებული იდენტობის მქონე ჯგუფები განიხილებიან (Held & others, 2017).

მაშასადამე, რადიკალური მემარჯვენე პარტიების (რმპ) ცნებაში ჩვენ ვგულისხმობთ იმ პოლიტიკურ ორგანიზაციებს, რომლებიც:

1. არ მიეკუთვნებიან ევროპისთვის ტრადიციულ მემარჯვენე ბანაკს, ქრისტიან-დემოკრატიულ თანამეგობრობას;
2. გამოირჩევიან ევროკავშირის წინააღმდეგ მიმართული რიტორიკითა და სკეპტიციზმით საერთო ევროპული ინსტიტუტების მიმართ.
3. თავიანთ იდეოლოგიად აცხადებენ ნაციონალიზმის ურთიერთგანსხვავებულ ფორმებს, ეფუძნებიან უცხოხმოშიშეობის ფენომენს, ავლენენ ნაკლებ მიმღებლობას, წინააღმდეგობას სხვადასხვა ტიპის უმცირესობის მიმართ.
4. ხასიათდებიან დემოკრატიის არალიბერალური ინტერპრეტაციების ან სულაც ავტორიტარიზმის მხარდაჭერით.
5. ხასიათდებიან პოპულიზტური რიტორიკით, საზოგადოების ორ ჰომოგენურ და კონტრასტულ ჯგუფად დაყოფის ხედვით, მათ შორის არსებული კონფლიქტის პოლიტიკური პროცესის მთავარ საგნად გამოცხადების ტენდენციით.

2. რადიკალური მემარჯვენე პარტიების განვითარების ისტორია და ევროპის პარტიული ლანდშაფტის გარდაქმნის ტენდენციები

რადიკალური მემარჯვენე პარტიების განვითარების ისტორია მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ევროპაში ხელახლა დაიწყო. 1950-იან წლებში ჩვენს სამიზნე ჯგუფში აღმოჩენილი პარტიებისთვის ტრადიციული თემატიკა ტაბუირებული გახლდათ. ნაცისტუ-

რი ექსპერიმენტის შემდეგ ულტრანაციონალისტური შეხედულებების მქონე პოლიტიკური ძალები საჯარო და ღია აქტიურობას ერიდებოდნენ. თუმცა, არსებობდნენ ისეთი ჯგუფებიც, რომლებიც არ მალავდნენ თავიანთ სიმპატიებს მეორე მსოფლიო ომში დამარცხებული ტენდენციის მიმართ. მსგავსი ორგანიზაციები პოლიტიკური ინსტიტუტების ზეწოლის შედეგად წყვეტდნენ არსებობას. საკონსტიტუციო სარჩელის საფუძველზე ევროპის რამდენიმე ქვეყანაში ექსტრემისტული პოლიტიკური პარტიების არსებობა აიკრძალა კიდევ. რიგ სახელმწიფოებში შეიქმნა კანონმდებლობა, რომელიც პოლიტიკური ორგანიზაციების რეგისტრაციის დროს ითვალისწინებდა გამფილტრავი რეგულაციების არსებობას. დემოკრატიული, რესპუბლიკური წყობილების წინააღმდეგ მომართული ჯგუფები ოფიციალურად ჩამოყალიბებასაც ვერ ახერხებდნენ (Müller & Sieberer, 2006). ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი პრეცედენტი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის საკონსტიტუციო სასამართლომ შექმნა, როდესაც აკრძალა სოციალისტური საიმპერიო პარტიის (Sozialistische Reichspartei) არსებობა (Müller & Sieberer, 2006).

1960-იანი წლებისთვის შედარებითი პოლიტიკის მკვლევართა შორის დაწინაურდა მარტინ სეიმურ ლიფსეტისა და შტეინ როკანის ჰიპოთეზა. ეს ჰიპოთეზა “Freezing Hypothesis” სახელითაც არის ცნობილი. ავტორები ამტკიცებდნენ, რომ ევროპის პოლიტიკურ ველზე ყველაზე საზოგადოებრივი ჯგუფის ინტერესების გამომხატველი პარტიის ფორმირება უკვე მოხერხდა. ისინი მხოლოდ მათი გადაჯგუფების შესაძლებლობას უშვებდნენ. ახალი პარტიული ოჯახების წარმოშობისთვის კი პოლიტიკურ ლანდშაფტში შესაბამისი სივრცის არსებობას გამორიცხავდნენ (Veugelers, 1999). ჩრდილოევროპელი მეცნიერები ამჩნევდნენ ახალი სოციალური მოძრაობების არსებობას 1960-იანი წლების დასავლეთში. თუმცა, მათი მდგრად პარტიებად გარდაქმნის შესაძლებლობას არარეალისტურად მიიჩნევდნენ. ჰიპოთეზა პარტიისა და სოციალური ფენის ურთიერთდამოკიდებულ-

ბის იდეას ეფუძნებოდა (არ არსებობს პარტია შესაბამისი სოციალური საყრდენის გარეშე).

„არაისტებლიმენტური“, არატრადიციული მემარჯვენე პარტიების საარჩევნო შედეგებზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ ლიფსეტისა და როკანის ჰიპოთეზა 1960-იან წლებში მუშაობდა. აღნიშნულ ათწლეულში დასავლეთ ევროპის მასშტაბით მართლაც გამოჩნდნენ რადიკალური პარტიები, მაგრამ მათ საპარლამენტო წარმომადგენლობის მოპოვებაც კი გაუჭირდათ. ავსტრიისა და გერმანიის საპარლამენტო კენჭისყრებში მათ ბარიერიც ვერ გადალახეს (Afonso, 2017).

1970-იანი წლებიდან აქტუალური ახალი თეორია გახდა. შედარებით პარტიულ პოლიტიკაშიც და სოციალური მეცნიერების სხვა სფეროებშიც ფეხი მოიკიდა რონალდ ინგელჰარტის პოსტმატერიალისტურმა თეორიამ. პოსტმატერიალისტური თეორია პარტიული პოლიტიკისთვის მნიშვნელოვან რამდენიმე გარემოებას გვთავაზობდა. ავტორის მტკიცებით, თავის მნიშვნელობას დაკარგავდა პრინციპული პოლიტიკური დისკურსები, რომლებიც ეთნიკურობისა და რელიგიურობის საკითხებს უკავშირდებოდა. საყოველთაო კეთილდღეობის პირობებში მთავარი პოლიტიკური გამიჯნავი ხაზის სტატუსის შენარჩუნება კლასთან დაკავშირებულ პრობლემატიკასაც გაუჭირდებოდა. ინგელჰარტის პოსტმატერიალისტური ეპოქის გადამწყვეტი მნიშვნელობის თემებად პარტისიპატორული დემოკრატია, თვითაქტუალიზაცია, თვითგამოხატვა, იდენტობის პოლიტიკა და გარემოს დაცვა უნდა ქვეულიყვნენ. მემარჯვენე რადიკალური პარტიები კი პოსტმატერიალისტურ პოლიტიკურ დღის წესრიგზე კონსერვატიული ძალების განსაკუთრებული გავლენის არმქონე კონტრეაქციად განიხილებოდნენ (Veugelers, 1999) (Inglehart, 1977).

პოსტმატერიალისტური თეორიის პარტიულ პოლიტიკაში ასახვის ტენდენციას 1970-იან წლებში ევროპაში ჩატარებული არჩევნების შედეგებიც ადასტურებს. 1970-იანი წლების დასავლეთშიც რა-

დიკალური მემარჯვენე ძალები კვლავ უკიდურესად მცირერიცხოვან სუბიექტებს წარმოადგენდნენ და მათი რეალური პოლიტიკური მიზანი მხოლოდ საარჩევნო ბარიერთან ჭიდილი იყო (Afonso, 2017). მეოცე საუკუნის სამოცდაათიანი და ოთხმოციანი წლები უფრო მეტად ახალი მემარცხენეების პარტიული ოჯახის წარმოშობის წინაპირობა გახდა. ევროპის პარლამენტებში პირველად შეძლეს ფრაქციების ჩამოყალიბება ტრადიციულ სოციალ-დემოკრატიულ ძალებზე უფრო მეტად მემარცხენედ განწყობილმა, მაგრამ არაკომუნისტურმა პარტიებმა თუ ეკოლოგიურმა მოძრაობებმა.

1990-იან და 2000-იან წლებში რადიკალური მემარჯვენე პარტიები უკვე ევროპის თითქმის ყველა პარლამენტში შევიდნენ. ერთი მხრივ, ახალი ნაციონალისტური და/ან რელიგიური პარტიები აღმოსავლეთ ევროპაში წარმოიშვნენ. საბჭოთა კავშირის რღვევამ და მისი ჰეგემონიის მოშლამ, ერთპარტიული და კვაზიმრავალპარტიული სისტემების ტრანსფორმაციამ ბიძგი მისცა კომუნისტური რეკრესიების პირობებში შეზღუდული მემარჯვენე ოპოზიციის გათავისუფლებას. მათ თავისუფალი კენჭისყრების საშუალებით საპარლამენტო წარმომადგენლობის მოპოვება მოახერხეს (Kitschelt et al, 1999). მეორე მხრივ, კი ევროკავშირის პირველი ტალღის წევრ ქვეყნებში მოიპოვეს წარმატება ანტისაემიგრაციო რიტორიკის ძალებმა, რომლებიც აქცენტს აკეთებდნენ ძირითადად იუგოსლავიის კონფლიქტისა და ახლო აღმოსავლეთში მიმდინარე მოვლენების შედეგად, ასევე ყოფილი კოლონიებიდან მომდინარე დევნილთა ტალღაზე. მათი რიტორიკა მულტიკულტურალიზმის კრიტიკას, ტერორიზმის საფრთხის ზრდასა და ევროკავშირის არადემოკრატიულობას ეფუძნებოდა (Minkenberg, 2013).

2017 წლის დეკემბრის შუა რიცხვებიდან ავსტრიის მთავრობაში საბოლოოდ დაიმკვიდრა ადგილი ერთ-ერთმა ყველაზე ძველმა რადიკალურმა ევროპულმა ძალამ, თავისუფლების პარტიამ. პარტიის წევრები ვიცე-კანცლერისა და რამდენიმე მნიშვნელოვანი მინისტრის პოსტზე დაინიშნენ. ავსტრიის საგარეო საქმეთა მინისტრიც

თავისუფლების პარტიის კვოტით არის წარდგენილი. ქვეყნის უძველესმა ქრისტიან-დემოკრატიულმა ძალამ, სახალხო პარტიამ ვერც ერთ სხვა კონკურენტთან ერთად ვერ მოახერხა სამთავრობო კოალიციის ფორმირება. საარჩევნო შედეგებისა და თავისუფლების პარტიის გავლენის გამო, ტრადიციული პარტიები უკვე იძულებულნი არიან კავშირები შეკრან ანტიისისტემურ ძალებთან (Prior, 2017). ავსტრიის მსგავსი ვითარება შექმნილია შვედეთსა და დანიაში. პარტია „ალტერნატივა გერმანიისათვის“ აღზევების გამო, პირველად გერმანიის ისტორიაში ფედერაციული რესპუბლიკის მოქალაქეებმა არჩევნებიდან სამი თვის შემდეგაც კი არ იცოდნენ თუ რომელი ძალები დააკომპლექტებდნენ მათ მთავრობას (Cieschinger & Gathmann, 2018). ერთ დროს მარგინალური ოპოზიციური პარტიები დღეს სამთავრობო გავლენის მქონე ძალებად გვევლინებიან.

მაშასადამე, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ისტორიაში რადიკალური მემარჯვენე ძალების განვითარების რამდენიმე ეტაპი შეგვიძლია გამოვყოთ. 1950-იან წლებში ისინი არ აქტიურობდნენ ან დემოკრატიული სისტემის კონსტიტუციური ინსტიტუტების მხრიდან ექმნებოდათ პრობლემები. 1960-იან წლებში ქრისტიან-დემოკრატიებზე უფრო მარჯვნივ მდგომმა პოლიტიკურმა ძალებმა საპარლამენტო ბარიერის გადალახვის ამბიციისთვის დაიწყეს მოქმედება. 1970-90-იან წლებში პოსტმოდერნიზმის რეაქციული ძალები უკვე მყარად დამკვიდრდნენ ევროპული ქვეყნების საკანონმდებლო ორგანოებში. ოცდამეერთე საუკუნეში კი რადიკალური მემარჯვენე პარტიები მთავრობის ჩამოყალიბებაზე ზემოქმედების უნარის მქონე ფაქტორად იქცნენ და რიგი ევროპული ქვეყნების ცენტრალურ/ფედერალურ ხელისუფლებებშიც დამკვიდრდნენ.

3. რადიკალური მემარჯვენე პარტიების აღზევების მიზეზები

რადიკალური მემარჯვენე პარტიების აღზევების, დაწინაურების, საარჩევნო წარმატებების მიზეზთა კვლევა თანამედროვე პარტიული პოლიტიკის სპეციალისტებისათვის ერთ-ერთი ყველაზე აქ-

ტუალური საკითხია. პარტიათა კონკრეტული ოჯახის პოზიციათა გაძლიერების ასახსნელად მეცნიერები სხვადასხვა ხედვებს იყენებენ. იენს რიდგრენი (2007) ყურადღებას ამახვილებს მოთხოვნასთან დაკავშირებულ ფაქტორებსა და მიწოდებასთან ასოცირებულ გარემოებებზე (Demand and Supply). მოთხოვნასთან დაკავშირებული ფაქტორები საზოგადოებაში არსებული სოციალური, კულტურული და ეკონომიკური პრობლემებიდან გამომდინარეობენ. მიწოდებასთან ასოცირებული გარემოებები კი პოლიტიკურ და პარტიულ სტრუქტურებს, მათი მუშაობის ლოგიკასა და პრაქტიკას, კონსტიტუციური დიზაინის პარტიულ სისტემაზე ზემოქმედების ხარისხს გულისხმობს (Muis & Immerzeel, 2017). კაი არცვაიმერი (2017) კი საარჩევნო წარმატების დასასაბუთებლად გამოყოფილ მიზეზებს სამ ჯგუფად ანაწილებს. არცვაიმერი რადიკალური მემარჯვენე პარტიების დაწინაურების მიკრო, მეზო და მაკრო მიზეზებს გამოყოფს. მაკრო მიზეზები გლობალურ და მასშტაბურ მოვლენებს აერთიანებენ, მეზოფაქტორებში საზოგადოებრივი ჯგუფებისა და პარტიათაშორისი ურთიერთობებისთვის დამახასიათებელი ცვლადები ჯგუფდებიან, მიკრომიზეზები კი ინდივიდუალურ დონეზე გამოვლენილ ხდომილებებთან არის კავშირში.

რიგი დებულებები ორივე თეორიული ჩარჩოსათვის საერთოა. ჩვენ შევეცდებით, რომ რიდგრენისა და არცვაიმერის მიერ შემუშავებული ხედვებიდან მემარჯვენე რადიკალური პარტიების აღზევების საერთო, ცენტრალური ფაქტორები გამოვყოთ.

ქრისტიან-დემოკრატიულ პოზიციებზე მარჯვნივ განთესილ პარტიათა აღმასვლის ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორად გაზრდილი მიგრაცია და უმუშევრობა სახელდება (Arzheimer, 2017). გასული საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში ჩატარებული კვლევები, ასევე ჩვენი საუკუნის დასაწყისში მომზადებული სოციოლოგიური გამოკითხვები (Knigge, 1998) (Arzheimer & Carter, 2006) ადასტურებენ კორელაციას მიგრაციის ზრდასა და მემარჯვენე რადიკალური პარტიების მხარდაჭერის მატებას, უმუშევრობის ზრდასა და მემარჯვენე რადი-

კალური პარტიების მხარდაჭერის მატებას შორის. მიგრაციის ზრდა მეტნაკლებად დაკავშირებულია სხვა კულტურის წარმომადგენელთა რაოდენობის მატებასთან სხვადასხვა ლოკალურ სივრცეში, რაც ადგილობრივთა შორის შიშს აჩენს. ადამიანებს უჩნდებათ კითხვები თემის უცხო მოქალაქეების ინტეგრაციის პრობლემების შესახებ. ინტეგრაციის პროცესს შესაბამისი ფინანსური უზრუნველყოფა სჭირდება, რაც დამატებითი გამოწვევად მიიჩნევა ლოკალურ საზოგადოებებში.

2009 წლის ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ უმუშევრობა სამხრეთ ევროპის ქვეყნების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანეს პრობლემად იქცა. უმუშევრობა ყოველთვის იდგა დღის წესრიგში, მაგრამ კრიზისმა მის გამწვავებას შეუწყო ხელი. მიგრანტთათვის თავშესაფრისა და სამუშაოთი უზრუნველყოფის უფლება ზრდის კონკურენციას სერვისის სფეროს დაბალანაზღაურებად სამუშაოებზე (Rydgren, 2007). მიგრანტები, თავიანთი სოციალური მდგომარეობიდან გამომდინარე, მზად არიან სამუშაო უფრო იაფად შეასრულონ და განსაკუთრებული შრომითი გარანტიები არ მოითხოვონ. ბუნებრივია, ამგვარი გარემოებები კიდევ უფრო მეტად აძლიერებს შედარებით ღირბ მოსახლეობაში მიგრანტთა მიმართ არსებულ წინააღმდეგობებს. შესაბამისად, იზრდება ანტისაემიგრაციო პარტიების მხარდაჭერის მაჩვენებელიც.

რმპ-ის აღმასვლაზე ზეგავლენა აქვს კიდევ ერთ მაკროეფექტორს, კრიმინალს. ბუნელუქსის ქვეყნებში ჩატარებული რამდენიმე კვლევა ცხადყოფს პირდაპირპროპორციულ დამოკიდებულებას კრიმინალისა და რადიკალური პარტიების მხარდაჭერის ზრდას შორის (Arzheimer, 2017). მაგალითად, გასულ ათწლეულებში “ფლამანდრიული ბლოკი” ბელგიის ჩრდილოეთის იმ მუნიციპალიტეტებში ახერხებდა ყველაზე მაღალი მხარდაჭერის მოპოვებას, სადაც მიგრაციასთან ერთად კრიმინალის დონეც მაღალი იყო. ევროკავშირის ძველ წევრ ქვეყნებში გავრცელებული სტერეოტიპების მიხედვით, კრიმინალის შემთხვევების უმრავლესობა ემიგრანტებთან და მათ

საქმიანობასთან ასოცირდება. დანაშაულის ზრდის საკითხები ხანდახან დემოკრატიის კრიზისის, დემოკრატიის პირობებში კანონისა და წესრიგის შესუსტების არგუმენტებსაც უკავშირდება. ლიბერალური დემოკრატიისა და მიგრანტთათვის თავშესაფრის უფლებით სარგებლობის იდეის კრიტიკა კი მემარჯვენე რადიკალთა დღის წესრიგის ერთ-ერთი მთავარი ნაწილია (Loewy, 2015).

შეგვიძლია ვისაუბროთ მემარჯვენე რადიკალური პარტიების წარმატების საქმეში მედიის წვლილზეც. უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია, რომ ამგვარ პარტიებს ან მათ მხარდამჭერ ძალებს თავიანთი პარტნიორი მედიის საშუალებები ჰყავთ. მაგალითად, პოლონური მემარჯვენე რელიგიური პარტიების მხარდამჭერთა მობილიზების ერთ-ერთ მიზეზად ხშირად რადიო „მარია“ სახელდება, რომელიც რელიგიური ქადაგებების გარდა, კონკრეტული პარტიების მხარდაჭერის მოწოდებებსაც ინტენსიურად ავრცელებდა. ამასთანავე, ყურადღება შეგვიძლია გავამახვილოთ ავსტრიაში გამომავალ „კრონენციტუნგზე“, რომელიც თავისუფლების პარტიასთან ასოცირებულ პრესად ითვლება (Minkenber, 2013) და ა.შ. კონკრეტული მედიის საშუალების გამოყენება პარტიასთან იდენტიფიცირების, მასთან მუდმივი კავშირის დამყარების, კომუნიკაციისა და მობილიზაციის ხერხად იქცა.

ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ 2010-იან წლებში მსოფლიო და ადგილობრივი მედიის მთავარ თემად მიგრაციის, უმუშევრობისა და კრიმინალის ზრდის საკითხები იქცა. ამ თემებზე მთავარი და ყველაზე აქტიური, სკანდალური რესპონდენტები კი სწორედ რადიკალთა წარმომადგენლები იყვნენ. შესაბამისად, მათი ხილვადობა მედიაში ძალიან გაიზარდა, რისი საარჩევნო ხმებად კონვერტირებაც ნაწილობრივ მაინც ხერხდება (Arzheimer, 2017).

არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ რიგ ევროპულ ქვეყნებში რადიკალური მემარჯვენე პარტიების წარმატებას პოლიტიკური სისტემის თავისებურებებმაც შეუწყო ხელი. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთსა და საფრანგეთში პოპულისტური პარტიების წარმომადგენ-

ლობა საკანონმდებლო ორგანოებში მიზერულია, ისინი ფრაქციათა ფორმირებასაც ვერ ახერხებენ. მაჟორიტარული კენჭისყრების პირობებში ხერხდება არარესპუბლიკური ძალების წინააღმდეგ „ისტებლიშმენტური“ პარტიების კონსოლიდაცია. საფრანგეთის მაჟორიტარულ ოლქებში ჩატარებულ მეორე ტურებში ძირითადი პოლიტიკური პარტიების „ნაციონალური ფრონტის“ წინააღმდეგ გაერთიანება აბსოლუტურად ჩვეულებრივი პრეცედენტია. კონტინენტური ევროპის სხვა ქვეყნებში კი ვითარება განსხვავებულია. პროპორციული საარჩევნო სისტემისა და დაბალი საარჩევნო ბარიერის პირობებში ახალი მემარჯვენე ძალების საპარლამენტო წარმომადგენლობა გაცილებით მაღალია (Rydgren, 2007). ისინი საპარლამენტო ფრაქციების ჩამოყალიბების მიზანსაც აღწევენ ხოლმე, ოპოზიციასაც უდგანან სათავეში და სახელისუფლებო კოალიციებშიც მონაწილეობენ (Capodici & Lutz, 2017).

პოლიტიკურ სისტემასთან დაკავშირებული ფაქტორებიდან შესაძლებელი კიდევ ერთი უმნიშვნელოვანესი პუნქტის გამოყოფა. თანამედროვე ევროპაში ძველი, ტრადიციული სახალხო პარტიები, ყველა კლასზე ორიენტირებული პარტიები კრიზისში არიან. ისინი კარგავენ წევრებსა და სტაბილურ ამომრჩევლებს (გათმანი და ჰენრიქსი, 2016). ყველაზე მკაფიოდ ეს სოციალ-დემოკრატიული პარტიების მაგალითზე ჩანს. განვიხილოთ გერმანიის შემთხვევა: „სამოცდაათიანი წლების დასაწყისამდე ყველაფერი საკმაოდ ნათელი იყო: „მუშები და დასაქმებულები ხმას აძლევდნენ გსდპ-ს, ეკლესიასთან დაკავშირებული კონსერვატორი ამომრჩევლები ქდვ/ქსკ-ს მხარდამჭერებად ითვლებოდნენ, მიუმხრობელ მოქალაქეთა მცირე ჯგუფი კი თავისუფალი დემოკრატების ელექტორატი იყო. ამგვარი დაყოფა დასრულდა კანცლერ ბრანდტის დროს, როდესაც იგი ახალი ცენტრის ფორმირებას შეუდგა. გსდპ-ს უნდა დაერღვია სოციალურ ჯგუფებს შორის არსებული საზღვრები და შეეცვალა გარემო, რათა მუშათა კლასის გარდა მიემხრო სხვა ფენებიც და უმრავლესობის შექმნის შესაძლებლობა მისცემოდა. მაგრამ საარჩევნო ჯგუფებს შო-

რის ურთიერთმიმართების ცვლილებაზე თავისი გავლენა მოახდინა ტექნოლოგიურმა პროგრესმა, რომელმაც მთლიანად გარდაქმნა შრომის ბაზარი. მოგვიანებით წარმოიქმნა ეკოლოგიური პარტია, რომელიც გადგ-ს მემარცხენე კონკურენტად იქცა. სოციალური სტრატეგიკაცია, დაყოფა და ჯგუფებს შორის დიფერენცირების პროცესი დღეს კიდევ უფრო ინტენსიურად მიმდინარეობს. გიოტინგელი პოლიტიკის მეცნიერი ფრანც ვალტერი თავის შრომებში მრავალმხრივ ასახულებს იმას, რომ საზოგადოების შემადგენლობის ცვლილებამ ყველაზე მეტად სოციალ-დემოკრატიული პარტია დააზარალა. პარტიამ თავისი ძველი ელექტორატის მნიშვნელოვანი ნაწილი დაკარგა.“ (გათმანი და ჰენრიქსი, 2016).

ელექტორატისა და მხარდაჭერის დაკარგვის კვალობაზე, ახალი პარტიების წარმოშობის პირობებში ტრადიციული მემარცხენე-ცენტრისტული და მემარჯვენე-ცენტრისტული პარტიები იძულებული ხდებიან საერთო კოალიციების შექმნის საფუძველზე შეინარჩუნონ სამთავრობო კოალიციები (ტრიტინი, 2015). მთელ რიგ შემთხვევებში უკვე ორი უდიდესი პარტიის კოალიციაც კი აღარ არის საკმარისი მთავრობების ჩამოსაყალიბებლად. გერმანიის 16 რეგიონულ მინისტრთა კაბინეტში ხუთივე ტრადიციული პარტიის კოალიციას შეხვდებით, მათ შორის სამ სუბიექტიან კოალიციებს. რაზე მიაწინებს აღნიშნული გარემოება? ქვეყანაში შექმნილ ვითარებაზე მეტნაკლებად, სხვადასხვა რანგის პასუხისმგებლობას ყველა ტრადიციული პარტია იზიარებს (Die Koalitionen der Bundesländer, Deftz.de 2018). ერთადერთი პარტია, რომელიც არცერთი დონის მთავრობაში არ არის წარმოდგენილი, ეს რადიკალური მემარჯვენე „ალტერნატივა გერმანიისთვის“ გახლავთ. შესაბამისად, რადიკალური მემარჯვენე პარტიები საარჩევნო სტრატეგიის წარმოებისას ხშირად იყენებენ შესაბამის დიქტომიას „ჩვენ და დანარჩენი პარტიები“, აქცენტს სვამენ სიმრავლისგან საკუთარ გამორჩეულობასა და უნიკალურობაზე. მემარჯვენე რადიკალური პარტიები უკმაყოფილო ამომრჩევლის მობილიზებას ცდილობენ იმის მტკიცებით, რომ

ისინი შექმნილ ვითარებაზე პასუხისმგებელნი არ არიან (Arzheimer, 2017).

ქართულენოვან ლიტერატურაში რადიკალური მემარჯვენე პარტიების გაძლიერების თემაზე ფაქტობრივად ერთადერთი პუბლიკაცია მოიპოვება. პუბლიკაცია სოციოლოგსა და გენდერის მკვლევარს, დოქტორ მაია ბარქაიას ეკუთვნის. ის ყურადღებას ამახვილებს რადიკალური ჯგუფების გაძლიერების ფაქტორებზე (ბარქაია, 2017). ულტრამემარჯვენე ჯგუფების მხარდამჭერთა მობილიზების ინტერპრეტაციისა და ახსნისთვის ავტორი რამდენიმე პერსპექტივას ანალიზებს. პერსპექტივების ნაწილი ადამიანებისა და ჯგუფების განწყობების საკითხს უკავშირდება. ჩვენ ყურადღებას ბარქაიას ესეიში გამოყოფილ სამ პერსპექტივაზე გავამახვილებთ: „1. სოციალური ქსოვილის რღვევის პერსპექტივის თანახმად, იზოლირებული ინდივიდები, რომლებიც ცხოვრობენ ატომიზებულ, არაინტეგრირებულ საზოგადოებაში განსაკუთრებით მიდრეკილნი არიან ულტრამემარჯვენე პარტიების მხარდაჭერისკენ; 2. ფარდობითი დეპრივაციის პერსპექტივის თანახმად, მატერიალური დეპრივაციისგან გამოწვეული ფრუტრაციები ულტრა-მემარჯვენე ჯგუფების აღზევების ერთ-ერთი ხელშემწყობი ფაქტორია; 3. მოდერნიზაციის „ლუზერების“ / წაგებულიების ხედვა აერთიანებს, როგორც სოციალური ქსოვილის რღვევის, ასევე ფარდობითი დეპრივაციის თეორიას. ამ თეორიული მიდგომის თანახმად, ულტრამემარჯვენე ჯგუფების აღზევება შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც მოდერნიზაციასთან დაკავშირებული სოციალური ცვლილების ანულირების“ რადიკალური მცდელობა, რადგან ეს ცვლილებები არ აისახება მათ კეთილდღეობაზე.“ (ბარქაია, 2017). მემარჯვენე რადიკალური პარტიების პროგრამებში ხშირად ვხვდებით ანტიგლობალისტურ და ანტიმონდიალისტურ შეხედულებებს. პოპულისტური ძალები ადამიანების შრომით გაუცხოვებას, გაღარიბებას ეკონომიკური და კულტურული გლობალიზაციის ფაქტორებს უკავშირებენ. ისინი თავს აცხადებენ ეკონომიკური გლობალიზაციის შედეგად დაზარალებული პირების

მხარდამჭერ მთავარ პოლიტიკურ პარტიად. ამგვარი პოზიციონირება ხდება იმის მიზეზი, რომ ხშირად სოციალური კაპიტალის დეფიციტის პირობებში მცხოვრები, გადარიბებული ჯგუფები, დეინდუსტრიალიზაციის შედეგად დაზარალებული დასახლებები არჩევენს მემარცხენე ძალებთან ერთად რმპ-ის სასარგებლოდაც აკეთებენ (Chawa, 2015) (Häusler & Roeser, 2014). დეპრივაციაზე, მოდერნიზაციის შედეგად იზოლირებულ და ხელმოცარულ ფენებზე აქცენტირების გამო, ხშირად მემარჯვენე რადიკალურ პოლიტიკურ ორგანიზაციებს „ახალ მუშათა პარტიებადაც“ კი მოიხსენიებენ (Chawa, 2015).

ჩვენი ინტერესის სფეროში მოხვედრილი პარტიული ოჯახის წარმომადგენელთა საარჩევნო წარმატება სხვადასხვა რეგიონში სხვადასხვა სპეციფიკურ ფაქტორთან არის დაკავშირებული. განსაკუთრებულობით ევროკავშირის ახალი წევრი ქვეყნები, ყოფილ „სოციალისტურ ბანაკში“ შემავალი სახელმწიფოები ხასიათდებიან. აღმოსავლეთ ევროპელი ხალხების „ერის მშენებლობის“ პროცესი რამდენიმე პოლიტიკურ სისტემაზე გახლდათ განფენილი (მაგალითად, თანამედროვე პოლონეთის ნაწილი მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში გერმანიის რაიხის შემადგენლობაში შედიოდა, მნიშვნელოვან ნაწილზე კი გავლენა რუსეთის იმპერიას ჰქონდა. იგივე შეიძლება ითქვას აღმოსავლეთ ევროპის იმ ერებზეც, რომლებიც სხვა იმპერიების, ავსტრო-უნგრეთის, ოსმალეთის და სხვათა სივრცეებში ყალიბდებოდნენ). სხვა ფაქტორებთან ერთად ამგვარმა განფენამ და ევროპის იმპერიალისტურმა გამოცდილებამ ორ გარემოებას შეუწყო ხელი. კერძოდ, ბევრ აღმოსავლეთევროპულ ქვეყანაში მაღალია ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელთა რაოდენობა (მაგალითად, ბოშების, უნგრელების რუმინეთში, თურქების ბულგარეთში და ა.შ.). რადიკალი მემარჯვენე პარტიების სტრატეგიაც ქვეყნის შიგნით არსებული უმცირესობების წინააღმდეგ არის მიმართული, ასევე ყურადღება მახვილდება „გარე სამშობლოების“, ქვეყნის მიღმა

მცხოვრები თანამემამულეების ინტერესების დაცვის აუცილებლობაზე (Minkenberg, 2013).

აღსანიშნავია ისიც, რომ საბჭოთა კავშირის ჰეგემონიის პირობებში, სხვადასხვა ტიპის კომუნისტური რეჟიმების რეპრესიული საქმიანობის კვალობაზე, წლების განმავლობაში სისტემის მხრიდან ნაციონალისტური ძალები გარიყულნი და შევიწროვებულნი იყვნენ, მათ არ ჰქონდათ თვითგამოხატვის შესაძლებლობა. „სოციალისტური ბანაკის“ რღვევამ კი ამგვარი ძალების გააქტიურებასა და საზოგადოებრივ ასპარეზზე გამოსვლას შუწყო ხელი. მათი აღმასვლა კი გარკვეულწილად მოწინააღმდეგე, მემარცხენე პოლუსის დისკრედიტირების მაღალმა მაჩვენებელმაც განაპირობა (Bustikova, 2017).

საერთაშორისო მხარდაჭერას ცალკე ფაქტორად არ განიხილავენ, მაგრამ რუსეთის ხელისუფლებასა და რადიკალურ მემარჯვენე ძალებს შორის არსებული კავშირები დადასტურებულია. 2010-იანი წლების დასაწყისში რუსეთის მმართველი პარტიის ორგანიზებით ერთხელ უკვე გაიმართა „რუსეთის ნაციონალური ფორუმი“, რომელსაც ევროპის წამყვანი რადიკალური მემარჯვენე პარტიები ესწრებოდნენ. ხშირია რუსეთის დუმის მაღალჩინოსნების ვიზიტები ევროპის ანალოგიურ ფორუმებსა და პარტიულ კონგრესებზე, რუსული ელიტები მონაწილეობას იღებენ რმპ-ათვის დაფინანსების მოპოვების კამპანიებშიც. აღსანიშნავია, რომ რუსული საერთაშორისო მაუწყებლები (მაგალითად, Russia Today) ინტენსიურად აშუქებენ პოპულისტებისა და ნაციონალისტების პოლიტიკურ აქტივიზმს. ყირიმში ვიზიტად მყოფი ევროპელი პოლიტიკოსების უმრავლესობაც უკიდურეს მემარჯვენეთა ბანაკს განეკუთვნებიან (Bidder, 2016) (Polyakova, 2014).

აღნიშნულიდან გამომდინარე, დასავლურ ანალიტიკურ მედიაში ვხვდებით რუსეთის „რბილი ძალის“ სისტემატიზაციაზე აქცენტირებულ მოსაზრებებსაც: „რუსეთი კომუნისტური ინტერნაციონალის კონცეფციის მსგავს ახალ სტრუქტურას აშენებს. საბჭოთა დროს კომინტერნის საშუალებით მოსკოვი საზღვარგარეთელ კომუ-

ნისტებთან კავშირის დამყარებას ცდილობდა, რათა დასავლეთის სახელმწიფოებთან შიდა პოლიტიკაზე გავლენა მოეპოვებინა და საიდუმლო სამსახურებისათვის დამატებითი რესურსები მოეზიდა. წარსულისგან განსხვავებით კრემლის ახალი ფრონტი მემარცხენე მიმართულების აღარ არის, ამჯერად აქცენტი ექსტრემისტულ მემარჯვენე ტენდენციაზე კეთდება“ (Bidder, 2016). ბუნებრივია, რუსეთის სახელმწიფოს მხარდაჭერა რადიკალური მემარჯვენე ძალების გაძლიერების მეორეხარისხოვან, მაგრამ მაინც მნიშვნელოვან ფაქტორად შეგვიძლია მივიჩნიოთ.

მაშასადამე, ჩვენი მსჯელობისას მემარჯვენე რადიკალური პარტიების აღმასვლის მიზეზების ოთხი ჯგუფი გამოვყავით:

1. მაკროფაქტორები: უმუშევრობა, მიგრაცია, კრიმინალი, მედია.

2. პოლიტიკურ და პარტიულ სისტემებთან დაკავშირებული ფაქტორები: საარჩევნო სისტემა, საარჩევნო ბარიერი, სახალხო პარტიათა კრიზისი და პარტიათა ურთიერთმიმართების პრობლემატიკა.

3. მოთხოვნასთან ასოცირებული გარემოებები, რომელებიც საზოგადოებრივი ქსოვილის რღვევასთან, შედარებით დეპრივაციასთან და მოდერნიზაციასთან დაკავშირებულ უკმაყოფილებებთან არიან გადაჯაჭვულნი.

4. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკა.

5. მეორეხარისხოვან, სპეციფიკურ ფაქტორად რუსეთის დახმარების სისტემა განვსაზღვრეთ.

4. რადიკალური მემარჯვენე პარტიების ტიპოლოგია

რადიკალური მემარჯვენე პარტიების განსაკუთრებული მრავალფეროვნების შესახებ ნაშრომის დასაწყისში ერთხელ უკვე ვისაუბრეთ. გარდა მრავალფეროვნებისა და მრავალგვარობისა, რადიკალურ მემარჯვენე ძალების ქვეჯგუფებს კიდევ ერთი გარემოება ახას-

იათებთ. ქვეჯგუფებს შორის მკაფიო საზღვრის გავლება ძალიან რთულია. მათ შორის არსებული მიჯნები ბუნდოვანებითა და რელატიურობით ხასიათდებიან. აღნიშნული პრობლემის გამოხატულებად ტერმინოლოგიური, დეფინიციასთან დაკავშირებული დავები შეგვიძლია მივიჩნიოთ. სამეცნიერო ლიტერატურასა თუ პრესაში მემარჯვენე რადიკალური პარტიების აღსანიშნავად არაერთ განსაზღვრებას ვხვდებით. 2010-იან წლებში დაწინაურებულ პარტიათა ნაწილს მემარჯვენე-ექსტრემისტებად მოიხსენიებენ, ხშირად საუბრობენ მემარჯვენე-პოპულისტური ჯგუფების არსებობაზე, საკმაოდ პოპულარულია ულტრანაციონალისტურ, ევროსკეპტიკურ გაერთიანებებზე ბჭობა. საბოლოოდ, მედიის წარმომადგენლები ხშირად სვამენ კითხვებს იმასთან დაკავშირებით, თუ რომელი ტერმინია უფრო ადეკვატური (Deckers, 2016). დებატები განსაზღვრებების შესახებ დღემდე გრძელდება, საყოველთაო შეთანხმება მეცნიერთა შორის არ არსებობს.

ჩვენ შევეცდებით, რამდენიმე აქტუალური დეფინიციის გამოყენებით ერთმანეთისგან განვასხვავოთ მემარჯვენე რადიკალური პარტიების ოჯახში შემავალი რამდენიმე ძირითადი ჯგუფი. მათ შორის საზღვრების გავლებისას ევროპის პარლამენტში მათი ფრაქციული მიკუთვნებულობის კრიტერიუმითაც ვიხელმძღვანელებთ. ევროპის პარლამენტი არის ერთადერთი ოფიციალური ინსტიტუტი, სადაც ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში მოქმედი რადიკალური მემარჯვენე პარტიები ერთად იყრიან თავს და თავიანთი პოლიტიკური პრეფერენციების მიხედვით სხვადასხვა ალიანსებში ნაწილდებიან. დასაწყისში აღვნიშნეთ, რომ რადიკალური მემარჯვენე პარტიებისთვის დამახასიათებელია საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ველის ორ ურთიერთდაპირისპირებულ ნაწილად გაყოფის ტენდენცია („ჩვენ“ და „უცხო“ ჯგუფები). ვფიქრობთ, რომ კლასიფიკაციისთვის გამოსადეგი შეიძლება აღმოჩნდეს „უცხო“ ჯგუფთა ურთიერთგანსხვავებული ინტერპრეტაციის კრიტერიუმიც. მაშასადამე, ჩვენ ყურადღებას გავამახვილებთ იმაზე, თუ რა ნიშნით ახდენენ სხვადასხვა მემარ-

ჯვენე-რადიკალური ჯგუფები რიგი საზოგადოებრივი ერთობების ექსკლუზიას.

მემარჯვენე რადიკალურ ბანაკში ყველაზე ადვილად აღსაქმელ ჯგუფს მემარჯვენე-ექსტრემისტული პარტიები წარმოადგენენ. პიერო იგნაცი მათ ტრადიციულ მემარჯვენე ექსტრემისტულ ძალებს უწოდებს (Ignazi, 1995). აღნიშნული პოლიტიკური გაერთიანებები ევროპის ნაცისტური წარსულის სამართალმემკვიდრედ მიიჩნევიან. **მემარჯვენე-ექსტრემისტული** ქვეჯგუფის ტიპურ წარმომადგენლებად მიიჩნევიან: საბერძნეთის რესპუბლიკაში მოქმედი პოლიტიკური ორგანიზაცია „ოქროსფერი განთიადი“, უნგრეთის მთავარი საპარლამენტო ოპოზიციური ძალა „იობიკი“ და გერმანიის ნაციონალ-დემოკრატიული პარტია (NPD). აღნიშნული პარტიები ევროპარლამენტის არცერთ ფრაქციაში არ არიან გაერთიანებულნი (Janssen, 2015). ისინი უარს ამბობენ სხვა მემარჯვენე ძალებთან თანამშრომლობაზე, თავად კი ფრაქციის ფორმირებისთვის საჭირო მანდატების მოგროვებას ვერ ახერხებენ. აღნიშნული პარტიების ექსტრემისტთა ქვეჯგუფში განთესვას რამდენიმე კონკრეტული გარემოება განაპირობებს. ექსტრემისტებს არ აქვთ მკაფიოდ გამოხატული ნეგატიური დამოკიდებულება ევროპის ნაცისტური და/ან ფაშისტური წარსულის მიმართ, ნაცისტური წარსულის გადააზრების არსებული პრაქტიკის გადასინჯვის იდეაც მათი განმასხვავებელი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნიშანია. ისინი ხასიათდებიან დემოკრატიული წესრიგის კრიტიკით და მიზნად დემოკრატიის მმართველობის განსხვავებული ფორმით ჩანაცვლებას ისახავენ. მემარჯვენე ექსტრემისტულ წრეებში აქტუალობას არ კარგავს ანტისემიტიზმიც (Häusler & Roeser, 2014). „უცხო“ გამოყოფის, ექსკლუზიის კრიტერიუმად მემარჯვენე ექსტრემისტული პარტიები დღემდე იყენებენ რასისტულ კატეგორიებსა თუ ბიოლოგიურ არგუმენტებს. მემარჯვენე ექსტრემისტთა კიდევ ერთი დამახასიათებელი ნიშანი ღია აგრესია და პარტიულ სტრუქტურებში პარამილიტარული, აგრესიული ჯგუფების ინტეგრირება გახლავთ (Charalambous, 2015).

რადიკალური მემარჯვენე პოლიტიკური ორგანიზაციების მეორე ჯგუფად ევროპარლამენტის ყველაზე მცირერიცხოვან ფრაქციაში („ერებისა და თავისუფლების ევროპა“ Europe of Nations & Freedom) გაერთიანებული და აღნიშნულ ალიანსთან ასოცირებული ძალები შეგვიძლია მივიჩნიოთ. დასახელებული ფრაქციის წამყვან სუბიექტებს საფრანგეთის ნაციონალური ფრონტი, ავსტრიის თავისუფლების პარტია, ნიდერლანდების თავისუფლების პარტია, იტალიური ჩრდილოეთის ლიგა და ბელგიის ფლამანდრიელი ნაციონალისტები წარმოადგენენ. აღნიშნულ ქვეჯგუფს სხვადასხვა სახელით მოიხსენიებენ ხოლმე. ვხვდებით ტერმინს „პოსტინდუსტრიული მემარჯვენე პარტიები“ (Gunther & Diamond, 2003), უფრო ხშირად კი მათ **მემარჯვენე-პოპულისტებად, ნაციონალისტ პოპულისტებად** მოიხსენიებენ (Häusler & Roeser, 2014).

მემარჯვენე-პოპულისტთა ერთ-ერთი მთავარი იდეოლოგიური თეზისი ეთნოპლურალიზმია. ეთნოპლურალიზმის კონცეფცია გასული საუკუნის სამოცდაათიან წლებში მულტიკულტურალიზმის იდეების საპირწონედ შეიმუშავეს. ამასთანავე, ეთნოპლურალიზტური კონცეფციის საშუალებით მემარჯვენე-პოპულისტური ძალები ცდილობენ ექსტრემისტებისა და ნეონაციისტებისგან დისტანცირებას. ეთნოპლურალიზტური ხედვების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილია ის, რომ კონცეფცია რასობრივი ნიშნით არ ყოფს და არ აცალკევებს სხვადასხვა ეთნოსს. ეთნოპლურალიზმის მხარდამჭერები არ ცნობენ კონკრეტული ერების უპირატესობას სხვა ხალხებთან მიმართებით. თუმცა, ისინი მოითხოვენ, რომ ყველა ერმა თავის სახელმწიფოში, ისტორიულად ჩამოყალიბებულ თავის საარსებო სივრცეში იარსებოს (Minkenberg, 2013). ეთნოპლურალიზმის კონცეფცია აღიარებს ერთა მრავალგვარობას დიდ გეოგრაფიულ სივრცეში და არა ერთ კონკრეტულ საზოგადოებაში, მულტიკულტურალიზტური საზოგადოების უკონფლიქტო და მდგრადი განვითარება მემარჯვენე-პოპულისტებისათვის არარეალისტური ხედვაა.

აქედან გამომდინარე, რადიკალ მემარჯვენეთა დასახელებული ჯგუფი კატეგორიულად ეწინააღმდეგება მიგრაციას (Rydgren, 2007).

თუ „უცხოს“ გამოყოფის, ექსკლუზიის კრიტერიუმად ექსტრემისტები ბიოლოგიურ არგუმენტებს იყენებდნენ, მემარჯვენე-პოპულისტებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა კულტურულ სხვაობას ენიჭება. რიდგრენი აღნიშნავს, რომ ეთნოპლურალისტური იდეოლოგიის გამოყენებით რადიკალი მემარჯვენეები თავიანთ მთავარ მიზნად ევროპელი ხალხების კულტურული იდენტობის დაცვას და შენარჩუნებას აცხადებენ (Rydgren, 2007).

აღსანიშნავია ისიც, რომ მემარჯვენე პოპულისტები გლობალური კაპიტალიზმის მოწინააღმდეგე ძალას წარმოადგენენ. ისინი ხშირად გამოდიან ტრანსნაციონალური კორპორაციების წინააღმდეგ, ქადაგებენ ადგილობრივი, „ეროვნული ეკონომიკის“ გადარჩენის აუცილებლობას, აკრიტიკებენ ევროკავშირისა და მისი საფინანსო ინსტიტუტების პოლიტიკას, ხშირად მათ ეკონომიკურ პოლიტიკას პროტექციონიზმადაც მოიხსენიებენ (Goodliffe, 2012).

მესამე ქვეჯგუფი შეგვიძლია დიდი ბრიტანეთის დამოუკიდებლობის პარტიასა (UKIP) და იტალიურ მოძრაობა „ხუთ ვარსკვლავთან“ დავაკავშიროთ. UKIP-სა და „ხუთი ვარსკვლავის“ პარტიორები ევროპარლამენტის ერთ ფრაციაში არიან გაწევრიანებულნი, ფრაქციას „თავისუფლებისა და პირდაპირი დემოკრატიის ევროპა“ ჰქვია. აღნიშნული პარტიები პრაგმატულ კონსერვატიულ პოზიციებსა და ანტიევროპულ პოლიტიკას შორის ლავირებენ. მათი მთავარი სამიზნე მაინც ევროკავშირი და მისი სტრუქტურებია. ხშირად, **ევროსკეპტიკოსთა** ქვეჯგუფში შემავალი ძალები ევროკავშირიდან გამოსვლის შესახებ რეფერენდუმების მთავარი ინიციატორები არიან (Janssen, 2015). „ხუთი ვარსკვლავის“ მოძრაობა ხშირად პრეტენზიას თანამედროვე ელექტრონული პარტიის სტატუსზეც კი აცხადებს ხოლმე. პარტია ხშირად მართავს ელექტრონულ გამოკითხვებს სხვადასხვა სტრატეგიული საკითხების გადასაწყვეტად (Porcaro, 2015). მემარჯვენე-პოპულისტებიგან და ექსტრემისტული ძალები

ბისგან განსხვავებით, დასახელებულ ქვეჯგუფს მიკუთვნებული პარტიები ხასიათდებიან ნაკლებად ინტენსიური კავშირებით ერთმანეთთან, არ აქვთ ხანგრძლივი ისტორია (მათი უდიდესი ნაწილის წარმოშობა მხოლოდ საბჭოთა კავშირის რღვევის შემდეგ მოხდა). აღნიშნული პარტიების რიტორიკა ევროკავშირის წინააღმდეგ არის მიმართული, მათ პოლიტიკას უფრო ხშირად კონსერვატიულს უწოდებენ და იშვიათად მოიხსენიებენ ნაციონალისტებად (Montgomerie, 2014).

მემარჯვენე-ექსტრემისტების, მემარჯვენე-პოპულისტებისა და ევროპასკეპტიკოსების გარდა, რმპ-თა სისტემაში ხშირად ასევე აქცევენ ევროპარლამენტის „**რეფორმისტებისა და კონსერვატორების ჯგუფს**“. აღნიშნული ჯგუფის მთავარ მამოძრავებელ ძალას დიდი ბრიტანეთის კონსერვატიული პარტიის მემარჯვენე ფრთა და აღმოსავლეთ ევროპის კონსერვატიული, არაქრისტიან-დემოკრატიული პარტიები წარმომადგენენ. „რეფორმისტებისა და კონსერვატორების ჯგუფის“ ყველა წარმომადგენლის რადიკალურ მემარჯვენე პარტიათა ოჯახში განაწილება არ ხდება, თუმცა, ბევრი მათგანი პირდაპირ იზიარებს ჩვენ მიერ რმპ-სთვის საერთო მახასიათებლებად მიჩნეულ პრინციპებს (Häusler & Roeser, 2014).

„რეფორმისტებისა და კონსერვატორების ჯგუფი“ ტექტერიზმის იდეოლოგიის მიმდევარ აღიანსად ითვლება (Janssen, 2015). ერთი მხრივ ისინი მხარს უჭერენ თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის ძირითად პრინციპებს, დერეგულირების პოლიტიკას, ეფუძნებიან ადგილობრივ ეკონომიკურ ელიტებს. მეორე მხრივ, კი ემხრობიან სოციალურ ავტორიტარიზმს, უმცირესობების მიმართ არალიბერალურ პოლიტიკას, მკაცრ სისხლის სამართლებრივ რეგულაციებს დანაშაულისა და კრიმინალის წინააღმდეგ, ეკლესიის განსაკუთრებულ მორალურ ავტორიტეტს, კლერიკალიზმს (Veugelers, 1999). დასახელებული ზოგადი პოლიტიკური ღირებულებიდან გამომდინარეობს კონსერვატიული პარტიის დამოკიდებულება „უცხო“ სოციალური ჯგუფებისადმი. პოლონეთის მაგალითზე შეგვიძლია

ვთქვით, რომ ეკლესიასთან დაახლოებული, მის ღირებულებებთან მკაფიოდ ასოცირებული და უმკაცრესი საემიგრაციო პოლიტიკის მომხრე პარტიებისთვის მიუღებელია ლიბერალური საიმეგრაციო წესრიგი, მათ გაღიზიანებას განსაკუთრებით იწვევს არაქრისტიანული მოსახლეობის მიგრაცია. ხშირია კონფლიქტები კონსერვატიულ მთავრობებსა და ფემინისტურ, ქალთა უფლებების დამცველ ჯგუფებს შორის აბორტის თემასთან დაკავშირებით. პოლონეთის ხელისუფლებას განსაკუთრებით პრობლემური ურთუერთობები აქვს ევროკავშირთან (Adekoya, 2017).

„კონსერვატორებსა და რეფორმისტებს“ სხვა რადიკალურ მემარჯვენე ძალებთან ევროკავშირის საწინააღმდეგო განწყობები, ანტისაემიგრაციო პოლიტიკა და სოციალური ავტორიტარიზმისკენ მიდრეკილება აერთიანებთ. ერთ-ერთი მთავარი განმასხვავებელი ნიშანი კი მათი სახელისუფლებო შესაძლებლობებია. „კონსერვატორები და რეფორმისტები“ ნაციონალურ დონეზე ხშირად დომინირებენ სხვა მემარჯვენე ძალებს და ეძლევათ შესაძლებლობა სათავეში ჩაუდგნენ სამთავრობო კოალიციებს, რაც მათ ნეიტევიზმს შედარებით პრაგმატულს ხდის (Adekoya, 2016).

მაშასადამე, რადიკალური მემარჯვენე ძალების კლასიფიკაციის მიზნით ჩვენ პარტიულ ოჯახში პოლიტიკურ ორგანიზაციათა ოთხი ძირითადი ქვეკატეგორია გამოვყავით: მემარჯვენე-ექსტრემისტები, მემარჯვენე-პოპულისტები (ნაციონალისტები), ევროპასკეპტიკური ძალები და „რეფორმისტთა და კონსერვატორთა“ ჯგუფი. ჩვენ კიდევ ერთხელ ხაზგასმით ვამბობთ, რომ აღნიშნულ სიმრავლეებს შორის საზღვრები მკაფიო და ერთმნიშვნელოვანი არ არის. ამასთანავე, ხშირია პარტიებისა თუ მათი ცალკეული წარმომადგენლების ქვეჯგუფიდან ქვეჯგუფში გადადინების მაჩვენებელი. ევროპარლამენტში ერთი პარტიული სიით გასული დეპუტატები შეიძლება სხვადასხვა ფრაქციაში იყვენენ გადანაწილებულნი.

დასკვნა

რადიკალური მემარჯვენე პარტიების აღმასვლა თანამედროვე ევროპაში განსაკუთრებით თვალსაჩინოა. მათი ნაწილი უკვე გადამწყვეტ გავლენას ახდეს ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოთა მთავრობების ფორმირებაზე. აღმასრულებელ ხელისუფლებათა ჩამოყალიბების პროცესის გარდა, რადიკალურ მემარჯვენე ძალებმა თავიანთი მყარი პოზიციები მოიპოვეს ზოგადად პოლიტიკურ დისკურსში. ისინი ევროპული პოლიტიკური ლანდშაფტის ანგარიშგასაწევ ფლანგს წარმოადგენენ.

რადიკალურ მემარჯვენე პარტიათა პოლიტიკური ოჯახის საზღვრების დადგენა საკმაოდ რთულია. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ მათ მთავარ მახასიათებელს მემარჯვენე დისკურსში ქრისტიან-დემოკრატიული პარტიებისგან დისტანცირება, ევროკავშირის საწინააღმდეგო რიტორიკა, ორგანოზომილებიანი პოპულიზმი, ლიბერალური დემოკრატიის პრინციპების ეჭვქვეშ დაყენება და საზოგადოების შემადგენლობაში მტრული ჯგუფების გამოცალკეება გახლავთ.

მიუხედავად სტრატეგიული პოლიტიკური მიზნების გაზიარებისა, რადიკალურ მემარჯვენე პარტიათა ერთობაში შესაძლებელია სხვადასხვა ქვეჯგუფის გამოყოფა. თანამედროვე ევროპაში საარჩევნო ბრძოლებში ჩართულები არიან ნაციისტური და ფაშისტური გამოცდილების პოზიტიურად გადააზრების მომხრე პოლიტიკური ძალები, რომლებიც ექსტრემისტული და ძალადობრივი რიტორიკით გამოდიან. ვხვდებით ნაციონალისტურ ძალებს, რომლებიც თავიანთ დღის წესრიგს დემოკრატიულ პროცედურებს უკავშირებენ, ერებს შორის იერარქიას უარყოფენ, მაგრამ ხალხების განცალკევებით, მულტიკულტურულ საზოგადოებაში ინტეგრირების გარეშე ცხოვრებას უჭერენ მხარს. ისლამოფობიითა და კულტურული ნიშნით ადამიანების გარიყვის გარდა, რადიკალურ მემარჯვენე ძალთა კიდევ ერთ ჯგუფს განსაკუთრებული ევროსკეპტიციზმი ახასიათებთ და პოლიტიკური ბრძოლის მთავარ იდეად თავიანთი სახელმწიფოების ევროკავშირის შემადგენლობიდან გასვლას აცხადებენ. რადი-

კალ მემარჯვენეთა ბანკში ვაწყდებით დიდ მასობრივ პარტიებსაც, რომლებიც სხვა მონათესავე პოლიტიკური ორგანიზაციებისგან ნაკლები რადიკალიზმითა და მეტი პრაგმატიზმით ხასიათდებიან. თუმცა, ისინიც ეთანხმებიან ანტისაემიგრაციო, ნაციონალისტურ და ლიბერალური დემოკრატიის რევიზიის მოსაზრებებს.

რადიკალური მემარჯვენე პარტიების აღმასვლა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დაიწყო და განსაკუთრებით ნელი დინამიკით ხასიათდებოდა. თუმცა, საარჩევნო ბარიერის გადალახვის პრობლემის მქონე პარტიები ახალი საუკუნის დასაწყისში მთავრობის ჩამოყალიბების შანსის მქონე ძალებად იქცნენ. მათი დაწინაურება მრავალმა მიზეზმა განაპირობა - ინდივიდუალური და ფსიქოლოგიური გარემოებებიდან დაწყებული მაკროეკატორებით (კრიმინალი, მიგრაცია, უმუშევრობა) დასრულებული.

რმპ-ის წარმატებას კონკურენტების ჰომოგენიზაციის პროცესმა, რესპუბლიკურ პარტიებს შორის იდეათა უნივერსალიზაციის ტენდენციამაც შეუწყო ხელი. ჩვენი ინტერესის სფეროში მოხვედრილი პარტიები განსაკუთრებით ძლიერები არიან საპარლამენტო რესპუბლიკებში, სადაც საკანონმდებლო ორგანოები პროპორციული წესით კომპლექტდება. აღსანიშნავია, რომ ახალმა ევროპულმა ტენდენციამ საქართველომდეც მოაღწია.

ჩვენს ქვეყანაში ნელ-ნელა ძლიერდებიან რუსეთისგან მხარდაჭერილი, ქსენოფობიური და ნაციონალისტური მოძრაობები თუ არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომლებიც ანალოგიური დღის წესრიგის მქონე პარტიებისთვის დასაყრდენი შეიძლება აღმოჩნდნენ.

Levan Lortkiphanidze

**The Main Trends of Development of the Radical Far-Right in the EU
Member Countries (The Case of the 2010s)**

The paper discusses the concept and the criteria of radical right wing parties, according to which a political organization can be categorized. Moreover, the study examines the history and the causes of origin and rise of radical right-wing parties. The article outlines different subgroups belonging to the radical right-wing parties. The author attempts to differentiate such terms as right-wing populism, right wing extremism, right wing nationalism, and Euroscepticism. Additionally, the parallels are drawn between the examples of transformation of the European and the Georgian party systems.